

Najnowsza leksyka polska w *Wikisłowniku* – problemy identyfikacji jednostek*

Agnieszka A. Niekrewicz

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
ORCID: 0000-0003-3507-2840

The Latest Polish Vocabulary in *Wikisłownik* – Problems with Identifying Units

ABSTRACT: The aim of the article is to present the opportunities that the Polish-language variant of *Wiktionary* offers for researching new vocabulary and to indicate methods for extracting the latest Polish vocabulary from it. The author discusses examples of

new lexicon recorded in *Wiktionary* (word-formation derivatives, neo-semanticisms, borrowings and phraseological units) and verifies its presence in other sources to determine the usefulness of the social dictionary in lexical research.

KEYWORDS: social dictionary; *Wiktionary*; new Polish vocabulary; neologism.

CONFLICT OF INTERESTS STATEMENT: The author declares that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The author assumes sole responsibility for: preparing the research concept of the article, the way it is presented, developing the method, collecting and analyzing data, formulating conclusions, and editing the final version of the manuscript.

* Tekst wygłoszony podczas konferencji naukowej dedykowanej pamięci Profesora Bogdana Walczaka, zatytułowanej *Kulturowe aspekty ewolucji języka. Słowa i słowniki*, która odbyła się w Wągrowcu w dniach 14–16 listopada 2023 roku.

*Wikisłownik*¹ (ang., niem. *Wiktionary*, fr. *Wiktionnaire*, wł. *Wikizionario*) – wielojęzyczny słownik społecznościowy, tworzony w 170 językach, liczący obecnie około 10 milionów haseł – coraz częściej jest wykorzystywany jako podstawowe źródło wiedzy o słownictwie zamiast leksykonów redagowanych przez ekspertów. Jego specyfika wynika z zastosowania oprogramowania typu „wiki” [Urban Dictionnary 2023] umożliwiającego każdemu internaucie łatwe publikowanie i edytowanie treści potwierdzonych odwołaniem do innych słowników lub tekstowych poświadczeń danego znaczenia. Wprawdzie współtworzenie słownika przez zmieniającą się zbiorowość laików, którzy czerpią informacje z różnych źródeł i zarazem odwołują się do własnych doświadczeń i intuicji, może prowadzić do powstania nieuporządkowanego zbioru haseł wtórnych wobec innych leksykonów albo odzwierciedlających tylko jednostkowe wyobrażenia o języku, jednak trzeba docenić walory tak tworzonego zasobu słownictwa: rozległy zakres i różnorodność informacji leksykalnych, bieżącą ich aktualizację oraz rejestrowanie leksyki maksymalnie zróżnicowanej: polskiej i obcej, współnoodmianowej i socjolektalnej, częstej i rzadkiej, archaicznej, przestarzałej i zupełnie nowej. Współtwórcy wszystkich projektów fundacji Wikimedia (np. Wikipedii, Wikicytatów, Wikiźródeł) nie czekają na zakończenie trwających procesów językowych i prowadzonych badań, krystalizację opinii czy wyciszenie emocji. Tak jak Wikipedia odnotowuje na bieżąco aktualne, ważne i błahe wydarzenia, tak i *Wikisłownik* rejestruje nową leksykę, nie weryfikując stopnia jej utrwaleń w języku. Zapewne część odnotowanego słownictwa nigdy nie wchodzi do obiegu, pozostając okazjonalizmami lub śladem przemijającej mody językowej, jednak nie przekreśla to sensu jego rejestracji, zwłaszcza że na ewentualne przyszłe zmiany będzie można zareagować dzięki elektronicznemu i społecznościowemu charakterowi słownika.

W anglo- i francuskojęzycznych studiach nad *Wikisłownikiem* często akcentuje się wartość tzw. mądrości tłumu, na której oparte są wszystkie projekty fundacji Wikimedia [Atkins, Rundell 2008: 2; Meyer, Gurevych 2012: 269; Sajous, Hathout, Calderone 2014: 664–665]. By nowa jednostka leksykalna została włączona do *Wikisłownika*, nie jest wymagane potwierdzenie systematycznego wzrostu frekwencji ani też przeprowadzenie pełnej analizy jej znaczeń, kolokacji czy odmiany [Sajous, Josselin-Leray, Hathout 2018: 11–12]. Często dopiero po utworzeniu strony z nowym hasłem i wstępnym zdefiniowaniu znaczenia rozpoczynają się prace nad pozostałymi elementami opisu leksykograficznego.

1 Wolny, wielojęzyczny *Wikisłownik*, <https://pl.wiktionary.org/wiki>. Dla każdego ze 170 języków świata istnieją niezależne słowniki typu „wiki”, często mające własną nazwę pochodną od słów *wiki* i *słownik* w danym języku, dostępne za pośrednictwem subdomen.

Zbiorowe redagowanie umożliwia wykorzystanie wiedzy z różnych dziedzin reprezentowanych przez wikisłownikarzy, a także rezygnację z ustalania zgodności z normą na rzecz opisu rzeczywistego użycia wyrazu w duchu filozofii Ludwiga Wittgensteina, który twierdził, że „znaczeniem słowa jest sposób użycia go w języku” [Atkins, Rundell 2008: 2; Wittgenstein 2000: 43].

Ponadto podkreśla się, że stała aktualizacja zasobów przez ogromną liczbę autorów wywodzących się z różnych środowisk czyni *Wikisłownik* doskonałym narzędziem do obserwacji nowej leksyki różnych języków [Bajčetić, Declerck 2022: 3457–3460; Sajous, Hathout, Calderone 2014: 663–680; Sajous, Josselin, Hathout 2018: 1–34]. Porównanie neologizmów² zarejestrowanych przez angielski i rosyjski wariant *Wikisłownika* z listą nowego słownictwa angielskiego z lat 1997–2008 sporządzoną przez Birmingham City University oraz wykazem nowej leksyki rosyjskiej dostarczoną przez Rosyjską Akademię Nauk pozwoliło wykażać przewagę słownika społecznościowego w reagowaniu na pojawianie się nowego słownictwa [Meyer, Gurevych 2012: 16]. Jednocześnie podobieństwo haseł różnych leksykonów okazało się zaskakująco małe, co można uznać za dowód na istotną rolę *Wikisłownika* jako źródła dodatkowych informacji językowych, których brakuje w innych leksykonach. Badania Francka Sajous [Sajous 2022: 275–306] dopełniły ten obraz porównawczymi danymi statystycznymi, według których w 2017 roku 73% nowych haseł dodanych do *Oxford English Dictionary* zostało wcześniej zarejestrowanych w *Wikisłowniku*. Mediana czasu, który upłynął od opublikowania nowego hasła w *Wiktionary* do uwzględnienia go w słowniku oksfordzkim, wynosi 4 lata, a w przypadku zestawienia francuskojęzycznego *Wiktionnaire* i internetowego wydania *Le Petit Robert* jest prawie dwa razy dłuższa [Sajous 2018: 8]. Dlatego różnojęzyczne wersje *Wikisłownika* mogły zostać wykorzystane do badania m.in. leksyki młodzieżowej [Creese 2013; 2017] oraz nowego słownictwa związanego z pandemią COVID-19 [Grzega 2021; Sajous 2022].

Mimo że powszechnie podkreśla się znaczenie tego społecznościowego leksykonu w badaniach nad najnowszymi zmianami leksykalnymi i semantycznymi, ich wyodrębnienie z rejestrowanego słownictwa nie jest proste ze

2 Zakres znaczeniowy terminu „neologizm” nie jest taki sam we wszystkich pracach językoznawczych. W niniejszym artykule za neologizmy uznaję wszystkie nowe jednostki leksykalne, tworzące grupy zróżnicowane pod względem genetycznym i strukturalnym: 1) formacje słowotwórcze, 2) zapożyczenia, 3) neosemantyzmy, 4) nowe połączenia wyrazowe – neofrazeologizmy. Szeroką definicję neologizmu przyjęto również w projekcie Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego [OJUW], obecnie stanowiącym największą elektroniczną bazę nowego słownictwa polskiego. Tożsamość kryteriów uznania jednostki leksykalnej za neologizm pozwoli na porównanie zasobu nowych jednostek rejestrowanych przez obydwa słowniki – zob. wyniki przedstawione w dalszej części artykułu.

względem na brak jednolitego systemu kodowania haseł. Na ogół wskazuje się metodę wyszukiwania kwalifikatorów charakteryzujących nowe słownictwo oraz metodę wyodrębnienia w historii edycji wpisów o największej liczbie modyfikacji, opartą na założeniu, że opisy nowego słownictwa – charakteryzującego się nieutralnymi znaczeniami i zmiennym nacechowaniem – są wielokrotnie edytowane przez dużą liczbę redaktorów.

Celem artykułu jest przedstawienie możliwości, jakie w zakresie badań nad nową leksyką daje polskojęzyczny wariant *Wiktionary*, oraz wskazanie sposobów wyodrębnienia z niego najnowszej warstwy słownictwa. Za leksykę o takim charakterze zostały uznane jednostki nierejestrowane w tradycyjnych słownikach języka polskiego [SJP PWN, ISJP, USJP], odnotowane w *Wikisłowniku* nie wcześniej niż w 2008 roku i jednocześnie udokumentowane cytatami ze źródeł opublikowanych po roku 2006.

1. Kwalifikatory opisujące nową leksykę

Duża liczba kwalifikatorów przyjęta dla wszystkich językowych wariantów *Wikisłownika* oraz społecznościowy charakter projektu utrudniają jednolite stosowanie przyjętych zasad [Niekrewicz 2023: 135–148], toteż wyodrębnienie nowego słownictwa wyłącznie poprzez wybór haseł oznaczonych kwalifikatorem *neol.* (neologizm) byłoby niewystarczające, choć może stanowić pierwszy etap ekscerpacji.

Zastosowanie tej etykiety do opisu nowego słownictwa stanowi rozwiązanie nietypowe, odróżniające *Wikisłownik* od tradycyjnych leksykonów, które nie notują wyrazów i znaczeń jeszcze nieustabilizowanych w języku. Z reguły w słownikach redagowanych przez specjalistów uwzględnia się jednostki mające charakter indywidualizmów, natomiast zarejestrowanie tych, które weszły już do uzusu, można uznać za potwierdzenie utraty przez nie statusu nowych, więc na ogół uznaje się za zbędne oznaczanie ich kwalifikatorem potwierdzającym ten status. Brak wzorców w zakresie użycia kwalifikatora *neol.* w leksykonach tradycyjnych sprawia, że autorzy haseł *Wikisłownika* nie zachowują konsekwencji w jego stosowaniu. Wśród jednostek nim oznaczonych są zarówno wyrazy już ustabilizowane w języku (np. *singielka* ‘*neol.* kobieta stanu wolnego, kobieta nie będąca w związku’³), okazjonalizmy (np. *bronkobus* ‘*neol.* autobus wyborczy wykorzystywany w kampaniach polskiego polityka Bronisława Komorowskiego’), jak i neologizmy artystyczne (np. *siekierzada* 1. ‘*neol. książk.* ciężka praca przy wyrębie’, 2. ‘*neol. książk.* praca siekierą’), a także – choć rzadko – formy nieistniejące

3 W cytatach z *Wikisłownika* zachowano oryginalną pisownię. Dane słownikowe analizowane w artykule pochodzą z okresu od października 2023 do lutego 2024 roku.

w uzusie (np. *dwudzieńnek* ‘neol. weekend’). Opatrzona kwalifikatorem *neol.* najnowsza leksyka ma zróżnicowany charakter. Należą do niej jednostki, których pojawienie się w języku jest wynikiem działania jednego z czterech sposobów kompletowania zasobów słownikowych [Markowski 2012: 162]: tworzenia nowych wyrazów z morfemów istniejących już w języku, łączenia wyrazów w nowe związki frazeologiczne, nadawania nowych znaczeń wyrazom i związkowi wyrazowemu, zapożyczania z innych języków nowych elementów leksykalnych.

Największą część wyodrębnionego zbioru stanowią formacje słotwórcze – tworzone tak od podstaw rodzimych, jak i obcych, np.: *tuskobus* ‘neol. autobus wyborczy wykorzystywany w kampaniach polskiego polityka Donalda Tuska’; *cycować* ‘neol. pot. karmić piersią’; *miękiszon* ‘neol. zob. mięczak (człowiek o słabym charakterze)’; *plaskoziemiec* ‘neol. osoba przekonana o tym, że Ziemia ma płaski kształt’; *dobrozmianowiec* ‘neol. członek obozu rządowego skupionego wokół Prawa i Sprawiedliwości, także zwolennik rządów PiS’; *uzajebistnić*, *uzajebiścić* ‘neol. slang. ulepszyć, udoskonalić’; *czardżować* 1. ‘neol. obciążać opłatą, pobierać należności’, 2. ‘neol. ładować (akumulator, baterię itp.)’; *fejkowy* ‘neol. slang. fałszywy, oszukańczy, podrobiony’. W zbiorze leksemów oznaczonych kwalifikatorem *neol.* liczne są również zapożyczenia uznane za nowo przejęte do polszczyzny, często mające jeszcze formę cytatów, np.: *unicorn* ‘neol. ekon. zaw. start-up wyceniany na co najmniej miliard dolarów’; *influencer* ‘neol. osoba mająca wpływ na opinie i decyzje innych, zwykle twórca internetowy o znacznym rozgłosie posiadający znaczne grono odbiorców’; *infoboks* ‘neol. inform. wyróżniona ramką część artykułu w Wikipediach i projektach siostrzanych, zawierająca najważniejsze informacje dla czytelnika’; *beta-test* ‘neol. jeden z końcowych etapów tworzenia produktu, na ogół oprogramowania, gry komputerowej, polegający na udostępnieniu jego niedokończonej wersji wybranej grupie użytkowników celem znalezienia błędów’.

Kwalifikatorem *neol.* zostały opatrzone zaledwie trzy jednostki znaczeniowe o charakterze neosemantyzmów (*zielony* ‘neol. ekol. ekologiczny, odnawialny’; *kolaboracja* ‘neol. współpraca między artystami’; *polka* ‘neol. pot. pogardliwe określenie kobiety roszczeniowej, której publiczne zachowanie przynosi wstyd’), mimo że Wikisłownik rejestruje wiele nowych znaczeń, zwłaszcza mających charakter środowiskowy, np.: *gość* ‘inform. użytkownik nie zarejestrowany’; *outsider* ‘ekon. przedsiębiorstwo, które nie przystąpiło do monopolu’; *jajko* ‘środ. inform. jądro systemu operacyjnego’; *koszyk* ‘inform. wirtualny pojemnik towarów w sklepie internetowym’; *wyspa* ‘wyspa kuchenna’⁴ itd.

4 Wikisłownik zamiast precyzyjnej definicji nowego znaczenia leksemu *wyspa* podaje przykład nowego kontekstu, w którym może być on używany.

Również nowe związki wyrazowe są oznaczane w ten sposób tylko wyjątkowo. Jeśli więc ograniczyć ekscerpcję do jednostek wyróżnionych kwalifikatorem *neol.*, znajdzie się wśród nich zaledwie pięć frazeologizmów⁵, w dodatku nie wszystkie o najnowszej genezie: *czyściciel kamienic* ‘*neol.* osoba, która podstępem lub w inny niezgodny z prawem sposób nakłania lokatorów do trwałego opuszczenia mieszkań’; *nie wyrabiać się na zakrętach* ‘*neol.* mieć kłopoty z jednoczesnym wykonywaniem licznych zajęć, czynności i obowiązków’; *jak pragnę kichnąć* ‘*neol.* naprawdę’; *łowca skór* ‘*neol.* lekarz pogotowia nie udzielający pomocy pacjentowi ale przyczyniający się do jego śmierci po czym informujący zakłady pogrzebowe o zwłokach w zamian za pieniądze’; *szowinizm gatunkowy* ‘*neol.* postawa stawiająca interesy własnego gatunku ponad interesami innych gatunków’. Tymczasem podobnie jak w przypadku neosemantyzmów można wskazać liczną grupę zarejestrowanych w *Wikisłowniku* nowych związków wyrazowych, których nie oznaczono kwalifikatorem chronologicznym⁶, np.: *drenaż mózgów* ‘*socjol. ekon.* ujemny bilans przepływu osób wysoko wykształconych; zjawisko podejmowania pracy w krajach lepiej uprzemysłowionych przez osoby wysoko wykształcone’; *korytarz życia* ‘metoda stworzenia możliwości przejazdu dla pojazdów uprzywilejowanych poprzez rozsuniecie się jadących lub stojących w korku pojazdów do krawędzi drogi wielojezdniowej’; *mieć wyjebane* ‘*wulg. slang.* nie interesować się czymś, mieć obojętny stosunek’; *na bogato* ‘zwykle *žart.* wystawnie’; *robić różnicę* ‘powodować, że coś nie jest komuś obojętne’; *strzelić focha* ‘*pot.* obrazić się, być nadąsanym, dąsać się’; *tęczowy most* ‘metaforyczne określenie miejsca przejścia ukochanych zwierząt w zaświaty’; *wyścig słoni* ‘sytuacja, w której jedna ciężarówka wyprzedza inną, zazwyczaj na drodze ekspresowej lub na autostradzie, blokując tym samym ruch’.

Jeśli przyjąć, że kwalifikator *neol.* służy wyróżnieniu najnowszego słownictwa i neologizmów artystycznych, których utworzenie można przypisać konkretnemu autorowi, to za niekonsekwencję społecznościowych redaktorów należy uznać sporadyczne oznaczanie nim również leksemów o wcześniejszej genezie. Są to zazwyczaj wyrazy bez wątpienia utworzone współcześnie, ale dobrze utrwalone w uzusie i przede wszystkim zarejestrowane już przez tradycyjne słowniki języka polskiego, a często bezpośrednio z nich przejęte przez wikisłownikarzy, np.: *europaista* ‘*neol.* specjalista w dziedzinie europeistyki’, *narkomaństwo* ‘*pot. neol.* uzależnienie od narkotyków’ czy *telepraca* ‘*neol.* forma organizacji pracy polegająca na świadczeniu pracy poza jednostką organizacyjną pracodawcy za

5 Stan na 20 stycznia 2024.

6 Wszystkie związki wyrazowe uznane tu za nowe zostały odnotowane jako neologizmy przez OJ UW, a ponadto nie są rejestrowane w słownikach tradycyjnych, wydanych przed 2004 rokiem.

pomocą środków komunikacji elektronicznej, która od czasu jej rzeczywistego wdrożenia w okresie pandemii została prawie całkowicie wyparta przez nadal w Wikisłowniku niezdefiniowaną *pracę zdalną*⁷.

Ekscerpcji z Wikisłownika nowej leksyki nie można ograniczać do jednostek oznaczonych kwalifikatorem *neol.*, ponieważ w przypadku wielu wyrazów, które pojawiły się w języku w ostatnich latach, jest on pomijany lub zastępowany etykietami oznaczającymi niewielkie rozpowszechnienie (*rzad.*), ograniczony zasięg społeczny lub określone nacechowanie stylistyczne (*pot.*, *pejor.*, *żart.*, *slang.*, *środ.*). Żadnego kwalifikatora nie umieszczono np. obok upowszechnionych w ostatnich kilku latach słów: *antymaseczkowiec* ‘przeciwnik obostrzeń związanych z epidemią koronawirusa, szczególnie noszenia maseczek w miejscach publicznych’; *patocelebryta* ‘celebryta, którego wizerunek publiczny, działalność wykazuje cechy patologii społecznej, wulgarności, obsceniczności’; *pato-streamer* ‘osoba, która udostępnia w internecie relacje wideo z patologiczną treścią’; *antyszczepionkowy* ‘skierowany przeciwko obowiązkowi szczepień’; *lock-down* ‘zakaz wyjścia, zakaz opuszczania danej strefy’ czy *kaczkomat* ‘automat z karmą dla ptaków’. Za potoczny uznano np. czasownik *szerować* ‘*pot.* udostępniać, dzielić się czymś w mediach społecznościowych’, rzeczowniki *lokals* ‘*pot.* rodowity mieszkaniec danego terytorium np.: dzielnicy, miasta, regionu itp.’, *koronasceptyk* ‘*pot.* osoba negująca epidemię koronawirusa’ i *kebabiarz* ‘*pot.* pracownik baru sprzedającego kebaby’, jako żartobliwe i slangowe jednocześnie opisano neologizmy *pieseł* i *koteł* ‘*żart. slang.* pies/kot’, nazwę *pisuar* odnoszącą się do członka lub zwolennika PiS-u uznano jednocześnie za potoczną, pejoratywną, obraźliwą i pogardliwą (*pot. pejor. obraz. pogard.*), określenie *janusz* oznaczające stereotypowego Polaka lub kogoś niekompetentnego zaklasyfikowano jako slangowe i pejoratywne (*slang. pejor.*), natomiast dwa zbliżone znaczenia przymiotnika *randomowy* oznaczono dwoma różnymi kwalifikatorami: ‘1. *neol.* losowy, przypadkowy’, 2. ‘*slang.* pierwszy lepszy, przypadkowy’.

Niekonsekwencja opisu dotyczy także m.in. licznych feminatywów nazywających zawody i funkcje. Część z nich została opatrzona kwalifikatorem służącym wyróżnieniu neologizmów (*neol.*) (np. *ministra*, *marynarka*), część uznano za rzadkie (*rzad.*) (np. *gościni*, *prezydentka*, *polityczka*), potoczne (*pot.*) (np. *pilotka*, *architektka*, *biolożka*) lub po prostu opatrzono etykietą *zaw.* objasnianą jako „zawód”⁸ (np. *psycholożka*, *designerka*). Są i takie nazwy żeńskie, które nie stanowią odrębnych haseł, ale zarejestrowano je jako formy pochodne

7 Stan na 14 lutego 2024.

8 Kwalifikator *zaw.* nie odnosi się w Wikisłowniku do słownictwa profesjolektalnego, lecz do nazw zawodów. Jego zastosowanie w tej funkcji można uznać za przykład mylenia funkcji kwalifikatora środowiskowego ze wskaźnikiem pola znaczeniowego.

od nazw męskich (np. *chirurgka, muzykolożka, ekolożka, adiunktka, ministerka, mobberka, widzka*). Część takich potencjalnych form żeńskich oczekujących na dodanie do polskojęzycznego słownika w postaci samodzielnych haseł wynika z posłużenia się nimi do objaśnienia znaczeń obcych (głównie niemieckich) feminatywów. Dlatego pojawiają się wśród nich formy rzadkie, w tym nazwy odnoszące się do obcych realiów, np. *nadburmistrzini, kanclerka*.

W wyodrębnieniu nowej leksyki przydatny może być także kwalifikator *publ.*, którym opatrywane są jednostki leksykalne charakterystyczne dla stylu publicystycznego, określanego w *Wikisłowniku* językiem środków masowego przekazu. Oznaczono nim liczne neologizmy o genezie medialnej (często odnoszące się do świata polityki), nierejestrowane w innych słownikach języka polskiego, np.: *pisflacja* ‘*publ. ekon.* inflacja spowodowana rządami PiS’, *fajnpolak* ‘*publ. pogard.* Polak, zwykle wrogo odnoszący się do polskiego tradycjonalizmu’, *putinizacja* ‘*publ. pot.* zmiany polityczne przynoszące autorytarną władzę i ograniczenia swobód obywatelskich w państwach demokratycznych’, *neosędzia* ‘*neol. publ. polit. praw.* sędzia powołany przez Krajową Radę Sądownictwa po jej reformie w 2017’, *plandemia* ‘*publ.* rzekoma „planowana” pandemia; określenie pandemii używane przez jej sceptyków’, *tupolewizm* ‘*publ.* polityczna praktyka naginania przepisów w istotnych procedurach bezpieczeństwa państwowego’, *kaczysta* ‘*publ. pejor.* lub *iron.* zwolennik braci Kaczyńskich i ich polityki’, *clickbait* 1. ‘*publ.* przyciąganie uwagi odbiorców w mediach elektronicznych za pomocą chwytliwych, przesadzonych bądź emocjonalnych tytułów i grafik, skłaniających do klikania’; 2. ‘*publ.* nagłówek lub grafika wykorzystywana w clickbaicie’. Słownictwo o podobnym charakterze bywa także opatrywane kwalifikatorem *polit.*, choć w tym przypadku niezbędne jest przeprowadzenie żmudnego procesu wyodrębnienia nowych jednostek spośród utrwalonej w uzusie, licznej leksyki należącej do pola semantycznego POLITYKA (por. oznaczone w ten sposób hasła *bezpartyjny, autokrata, populistą, ludowiec, anarchizowanie*). W jego wyniku otrzymujemy nowe słowa lub znaczenia używane w dyskursie polityczno-medialnym ostatniego dziesięciolecia, np. *totalniak* ‘*środ. pejor. polit.* członek tzw. opozycji totalnej’ [dotychczas w znaczeniu ‘zwolennik totalitaryzmu’ – dop. aut.], *pisowiec* 1. ‘członek PiS-u’, 2. ‘zwolennik PiS’u’, *putinowski* 1. ‘*polit.* dotyczący rządów i polityki Władimira Putina’, 2. ‘charakterystyczny dla rządów i polityki Władimira Putina’.

Znacząca część nowej leksyki należy do polszczyzny młodzieżowej, która stanowi coraz popularniejszą i powszechnie rozpoznawaną odmianę współczesnego języka potocznego [Wileczek 2018]. Wskazówką pozwalającą wyodrębnić nowe słownictwo młodzieżowe z *Wikisłownika* jest obecność zamiennie używanych kwalifikatorów *młodzież.*, *slang.*, *środ.*, *uczn.* Oznaczono nimi m.in. wyrazy

wyłonione w plebiscycie *Młodzieżowe Słowo Roku PWN*, np.: *essa* [słowo roku 2022] ‘slang. młodzieżowy łatwy; łatwo’, *naura* [słowo 2021] ‘slang. młodzież. zwrot używany przy żegnaniu się z kimś’, *alternatywka* [słowo 2019] ‘neol. uczn. dziewczyna, którą cechuje alternatywny ubiór i słuchanie niekonwencjonalnej muzyki’, *jesieniara* [II miejsce w plebiscycie 2019] ‘środ. dziewczyna, która jest miłośniczką jesieni i manifestuje to przez ubiór, nastrój itp.; często też lubi spędzać jesienne wieczory pod kocem, pijąc herbatę lub kakao i czytając książki’, *dzban* [słowo 2018] ‘środ. pejor. osoba głupia, tępa’, a także inne nowe jednostki – przede wszystkim neosemantyzmy, zapożyczenia i derywaty od zapożyczeń: *kebab* ‘pot. uczn. eduk. koleżeński wygłup polegający na wywróceniu plecaka na lewą stronę’, *spoilerować* ‘slang. zdradzać treść filmu lub książki’, *cringe* ‘slang. żenada, zażenowanie, wstyd’, *chill-out* ‘slang. stan całkowitego wyluzowania, zrelaksowania’, *kontent* ‘środ. zawartość, treść’, *pasta* ‘środ. zmyślona historyjka wielokrotnie kopiowana i wklejana w internecie’. Tymi samymi kwalifikatorami oznaczane są też jednostki, których geneza jest znacznie wcześniejsza, dobrze zdomowione w polszczyźnie (por. *siema* – slang., *matma* – pot. uczn., *psor* – pot. środ. uczn.) – dlatego bez wątpienia niezbędna jest selekcja wyodrębnionej tą metodą leksyki.

Należy także zwrócić uwagę na hasła, w których użyto kwalifikatorów społeczno-środowiskowych, często utożsamianych przez redaktorów słownika ze wskaźnikami pola znaczeniowego. Taki charakter ma kwalifikator *inform.*, którym opatrzone wiele wyrazów odnoszących się do sfery informatycznej, ale nienależących do profesjolektu. Wiele z nich funkcjonuje w języku ponad 30 lat i obecnie jest używanych powszechnie nie tylko przez wąskie grono specjalistów, np.: *spam* ‘inform. niechciane wiadomości elektroniczne’, *logować* ‘inform. autoryzować się w systemie, najczęściej podając hasło’, *e-book* ‘inform. książka elektroniczna, utwór literacki w wersji elektronicznej’, *klikać* ‘inform. naciskać przycisk myszy komputerowej’, *wirus* ‘inform. samopowielający się program komputerowy, który przy pomocy nosiciela (np. poczty elektronicznej) wdziera się do komputera w celu zakłócania jego pracy lub niszczenia danych’, *mailowy/mejlowy* ‘inform. związany z pocztą e-mail’. W zbiorze jednostek oznaczonych kwalifikatorem *inform.* można jednak znaleźć również słownictwo nowsze, nierejestrowane w słownikach tradycyjnych (sporadycznie uwzględniane w WSJP PAN), np.: *hakytywizm* ‘inform. polit. atakowanie systemów komputerowych z pobudek politycznych’, *streaming* ‘inform. technika dostarczania danych multimedialnych w sposób nieprzerywany’, *VR* ‘inform. rzeczywistość wirtualna’, *podkastowanie* ‘inform. tworzenie i publikowanie podkastów’, *banować* ‘inform. pot. stosować wobec kogoś ban, uniemożliwiając korzystanie z jakiegś usługi internetowej’.

2. Metody oparte na badaniu procesu edycji hasła

Duża aktywność polskojęzycznych współtwórców *Wikisłownika*, przejawiająca się w nieustannym i systematycznym uzupełnianiu leksykonu o hasła pochodzące ze słowników tradycyjnych, nie pozwala uznać, że wszystkie nowo dodane jednostki należą do najnowszej warstwy polskiego słownictwa. Po założeniu w marcu 2004 roku polskiej wersji *Wiktionary* w pierwszej kolejności uwzględniano słowa najczęstsze i powszechnie używane. Obecnie, tj. po 20 latach jej istnienia, częściej rejestruje się wyrazy o mniejszej frekwencji, zasięgu ograniczonym geograficznie, przestarzałe, książkowe i specjalistyczne, np.: *pularyszka* ‘gw. (Górny Śląsk) portmonetka’ [hasło dodane 30 stycznia 2024]; *ciągatura* ‘śr.pol. przepaska, przepasanie, pas’ [dod. 30 stycznia 2024]; *dwusuwowy* ‘mot. techn. (o silniku) wykonujący cały obieg pracy w ciągu dwóch ruchów tłoka w cylindrze’ [dod. 29 stycznia 2024]; *efronteria* ‘daw. bezczelność’ [dod. 21 lutego 2024]. Można jednak wyodrębnić z grupy nowo opublikowanych haseł również takie jednostki leksykalne, które weszły do uzusu stosunkowo niedawno, dotyczące technologii i zjawisk społecznych mających genezę w ostatnich kilkunastu latach, np.: *nanoelektronika* ‘termin odnoszący się do komponentów elektronicznych (zwykle tranzystorów) opartych na strukturach nanometrowych’ [dod. 3 stycznia 2024]; *frankowicz/frankowiczka* ‘publ. ekon. neol. osoba/kobieta, która zaciągnęła kredyt powiązany z kursem franka szwajcarskiego’ [dod. 15 stycznia 2024]; *kapitalocen* ‘neol. geol. epoka geologiczna zdominowana przez wpływ kapitalizmu’ [dod. 7 stycznia 2024]; *foliarz* ‘pot. pejor. osoba, która wierzy w teorie spiskowe, zjawiska paranormalne, pseudonaukowe teorie itp.’ [dod. 8 października 2020]; *nullofobia* ‘paniczny lęk przed odrzuceniem’ [dod. 13 lutego 2024]. Nieco trudniej określić precyzyjnie czas powstania słownictwa młodzieżowego, choć analiza korpusów tekstowych pozwala potwierdzić stosunkowo nowy charakter niektórych jednostek dodanych do leksykonu na przełomie lat 2023 i 2024, np.: *grobing* ‘pot. żart. zjawisko masowego odwiedzania rodzinnych grobów w okresie Dnia Wszystkich Świętych’ [dod. 1 listopada 2023]; *szacun* ‘pot. swoiste uznanie i względy okazywane komuś lub czemuś’ [dod. 16 stycznia 2024]; *goń się* ‘pot. (t.[=także] wulg.) ekspresywne wyrażenie niechęci lub sprzeciwu’ [dod. 17 lutego 2024]; *czaszkować* 1. ‘slang. myśleć (skupiać się na czymś w myślach)’, 2. ‘slang. myśleć (mieć zdanie na jakiś temat)’ [dod. 15 lutego 2024]; *potrzymaj mi piwo* ‘pot. żart. używane w sytuacjach, gdy ktoś, zwykle sprowokowany, postanawia zrobić rzecz uważaną za niemożliwą’ [dod. 14 lutego 2024].

Dość często utworzenie w *Wikisłowniku* nowego hasła odzwierciedla wzrost frekwencji i zarazem ekstensji stylowej jednostki leksykalnej, której geneza może być wcześniejsza niż dwa ostatnie dziesięciolecia. Są to m.in. pierwotnie

specjalistyczne terminy, które stosunkowo niedawno zostały rozpowszechnione w publikacjach popularnonaukowych i poradnikach (np. *prokrastynator* ‘psych. osoba mająca skłonność do nieustannego odkładania pewnych czynności na później ze względu na prokrastynację’; *perimenopauza* ‘fizj. med. kilkuletni okres przejściowy poprzedzający menopauzę’ [dod. 23 stycznia 2024]; *klatkaż* ‘środ. film. liczba klatek na sekundę’ [dod. 19 stycznia 2024]), formy potencjalne, których popularność wzrosła za sprawą czynników zewnętrznojęzykowych (np. *po-strosyjski* ‘rzad. taki, który należał kiedyś do Rosji’ [dod. 27 stycznia 2024]; *growy* ‘związany z grą lub grami, dotyczący gry lub gier’ [dod. 5 listopada 2023], *kurczakowy* ‘1. należący do kurczaka...’, 2. ‘dotyczący kurczaka...’, 3. ‘charakterystyczny dla kurczaka...’, 4. ‘zrobiony z mięsa kurczaka...’ [dod. 11 lutego 2024]; *bezkontaktowy* ‘niewymagający kontaktu’ [dod. 23 lutego 2024]) oraz systematycznie popularyzowane feminatywy (np. *filolożka* ‘pot. specjalistka w dziedzinie filologii’ [dod. 7 stycznia 2024]; *autobiografka* ‘kobieta będąca autorem [! – A.A.N.] własnej biografii’ [dod. 6 lutego 2024]; *biochemiczka* ‘nauk. specjalistka w zakresie biochemii, kobieta zajmująca się biochemią’ [dod. 23 lutego 2024]).

Teza Francka Sajous [Sajous 2022: 275–306], zgodnie z którą hasła rejestrujące nowe słownictwo są najczęściej edytowane, ponieważ wzbudzają najwięcej wątpliwości, nie znajduje uzasadnienia w materiale polskojęzycznego Wikisłownika. Najczęściej aktualizowane hasła to słownictwo podstawowe, w tym wyrazy niesamodzielne znaczeniowo (spójniki i przyimki): *a* (551), *i* (384), *pies* (372), *dom* (356), *kot* (341), *oko* (341), *na* (333), *as* (328), *ja* (326), *o* (315), *bar* (310), *koń* (308), *Europa* (307), *do* (306), *woda* (306), *baba* (295), *Polska* (288), *on* (285), *język* (275), *to* (270)⁹. To spostrzeżenie jest zgodne z wnioskami Saschy Wolfera i Carolyn Muller-Spitzer [2016: 347–371] sformułowanymi na podstawie badań niemieckiej i angielskiej wersji Wikisłownika, według których liczba edycji hasła odzwierciedla częstość występowania słowa w korpusie. Duża częstotliwość modyfikacji leksemów najpowszechniej używanych wynika zwłaszcza z systematycznego uzupełniania haseł o znaczenia w innych językach. Rzadziej wprowadzane są zmiany w definicji znaczeniowej czy przykładach użycia, które byłyby charakterystyczne dla opisu nowej leksyki. Do często edytowanych leksemów należą również wulgaryzmy (*chuj*, *jebać*, *dupa*, *kurwa*, *pierdolić*, *debił*) używane w różnych – zależnych od kontekstu – znaczeniach, dlatego wielokrotnie przeredagowywane przez różnych wikisłownikarzy.

Z przytoczonych przykładów wynika, że Wikisłownik może być źródłem wiedzy o nowej leksyce polskiej, nierejestrowanej w tradycyjnych słownikach. Warto dopełnić przedstawioną argumentację porównaniem zawartości Wikisłownika

9 Dane statystyczne z 30 października 2023.

z leksyką notowaną w OJUW, które także umożliwia internautom współtworzenie haseł, ale zapewnia ich specjalistyczną weryfikację przez językoznawców. Otóż *Wikisłownik* rejestruje jedynie ok. 25% neologizmów zawartych w słowniku OJUW¹⁰. Znajdują się w nim jednak również leksemy nieuwzględnione przez Obserwatorium, przy czym nie są to wyłącznie formy błędnie zaklasyfikowane jako neologizmy przez autorów haseł *Wikisłownika*, ale rzeczywiście nowe słowa, choć często o ograniczonym zasięgu, np.: *fragować* ‘slang. neol. wyeliminować przeciwnika z gry (zwłaszcza tymczasowo)’; *snappassa* ‘neol. funkcja w aplikacji Snapchat wskazująca liczbę dni, przez jaką dwaj użytkownicy nieprzerwanie wymieniają ze sobą snapy’; *giercować* ‘neol. slang. długo grać w gry komputerowe’; *egranizacja* ‘neol. określenie na przeniesienie filmowego lub książkowego pierwowzoru do postaci gry komputerowej lub konsolowej’; *enbyfobia*¹¹ ‘psych. wrogość lub niechęć skierowana wobec osób niebinarnych płciowo’; *kuc* w znaczeniu ‘pot. inform. początkujący programista, słaby informatyk’; *kolaboracja* ‘współpraca pomiędzy artystami’; *dobrozmianowy* ‘neol. iron. związany z rządami Prawa i Sprawiedliwości po 2015 r. oraz obozem politycznym skupionym wokół tej partii’; *medioza* ‘żart. neol. potrzeba ciągłej obecności w mediach występująca u niektórych polityków i innych osób publicznych’.

Ponadto niewątpliwym walorem *Wikisłownika* jest to, że zamieszczone w nim artykuły hasłowe zawierają więcej informacji, m.in. o wymowie, odmianie, kolokacjach, relacjach znaczeniowych, rodzinie wyrazów, przykładach użycia, etymologii (w tym także wskazanie autorów niektórych neologizmów – np. *lepsizm* Barbary Nowackiej, *miękiszon* Zbigniewa Ziobry), a także linki do źródeł oraz tłumaczenia wyrazu na inne języki, co może ułatwić badania nad wzajemnymi wpływami leksykalnymi. Archiwizowanie każdej modyfikacji hasła pozwala na szczegółowe odtworzenie procesu leksykograficznego – zarówno zakresu zmian, jak i poprzedzających je dyskusji, które obrazują nie tylko zmiany semantyczne, ale przede wszystkim różnice w rozumieniu słownictwa przez poszczególnych użytkowników języka i odmienne wizje optymalnie sformułowanego hasła.

3. Podsumowanie

Tworzenie *Wikisłownika* przez wielu autorów wywodzących się z różnych środowisk kulturowych i zawodowych oraz korzystających z innych korpusów przyczynia się do poszerzenia zakresu i zwiększenia różnorodności podawanych informacji leksykalnych. W ostatnich kilkunastu latach stał się on bogatym

10 Dane z zestawienia przeprowadzonego 30 października 2023.

11 OJUW notuje leksem *enbyfob*.

źródłem wiedzy o nowej leksyce wielu języków, pozwalającym na uzupełnienie wyników uzyskiwanych za pomocą statystycznych narzędzi do analizy korpusowej oraz zmniejszenie ryzyka przeoczenia nowych wyrazów i znaczeń. Ich wyodrębnienie wymaga połączenia różnych metod, z których najważniejsze to analiza haseł opatrzonych różnymi kwalifikatorami (m.in. *neol.*, *środ.*, *slang*, *uczn.*, *pot.*, *inform.*, *publ.*, *polit.*), śledzenie procesu dodawania nowych haseł i weryfikacja leksemów niezedytowanych.

W procesie ekskserpcji należy wziąć pod uwagę niekonsekwentne, a nawet błędne, stosowanie kwalifikatorów, oraz obecność wśród zarejestrowanych neologizmów zarówno jednostek trwałych, jak i efemerycznych, będących śladem przemijającej mody językowej, których odnotowywanie w projektach typu „wiki” jest dopuszczalne ze względu na możliwość prowadzenia systematycznych modyfikacji. Dzięki tzw. mądrości tłumu nie są to jednak słowa o zasięgu ograniczonym do niewielkich grup społecznych. Hasła bywają bowiem nie- rzadko wielokrotnie weryfikowane przez innych autorów i w efekcie wiele razy modyfikowane przez osoby niezgadujące się z informacjami o znaczeniu, zasięgu, nacechowaniu czy odmianie danej jednostki. Proces ten można śledzić w historii edycji.

Nowe słownictwo zarejestrowane przez redaktorów *Wikisłownika* obejmuje derywaty słowotwórcze, neosemantyzmy, zapożyczenia i nowe związki wyrazowe. Różne są także jego źródła, spośród których najwyraźniej rysuje się oddziaływanie slangu młodzieżowego, profesjolektów (zwłaszcza żargonu informatycznego), terminologii naukowej oraz dyskursu politycznego. Analiza odnotowanej leksyki pozwala na potwierdzenie ekspansywności procesów wskazywanych przez badaczy współczesnej polszczyzny, takich jak internacjonalizacja, wpływ języka angielskiego, kolokwializacja, obniżenie rejestru, technologizacja [np. Dróżdż-Łuszczak 2022: 84; Dubisz 2017: 92–94; Walczak 2011: 16–20].

Skróty cytowanych kwalifikatorów używanych w *Wikisłowniku*

<i>daw.</i>	– dawny, dawniej	<i>fizj.</i>	– fizjologia, fizjologiczny
<i>eduk.</i>	– edukacja, edukacyjny	<i>geol.</i>	– geologia, geologiczny
<i>ekol.</i>	– ekologia, ekologiczny	<i>gw.</i>	– gwarowe
<i>ekon.</i>	– ekonomia, ekonomiczny	<i>inform.</i>	– informatyka, informa- tyczny
<i>film.</i>	– filmologia, filmoznawstwo, filmologiczny, filmoznaw- czy, filmowy	<i>iron.</i>	– ironicznie
		<i>książk.</i>	– książkowy styl

<i>med.</i>	– medycyna, medyczny	<i>publ.</i>	– publikatory, charakterystyczny dla środków masowego przekazu
<i>młodzież.</i>	– młodzieżowy		
<i>mot.</i>	– motoryzacja		
<i>nauk.</i>	– naukoznawstwo, nauka, naukoznawczy, naukowy	<i>rzad.</i>	– rzadki, rzadko używany
<i>neol.</i>	– neologizm	<i>slang.</i>	– określenie slangowe
<i>obraż.</i>	– obraźliwy	<i>socjol.</i>	– socjologia, socjologiczny
<i>pejor.</i>	– pejoratywnie	<i>śr.pol.</i>	– język średniopolski
<i>pogard.</i>	– pogardliwie	<i>środ.</i>	– środowiskowy
<i>polit.</i>	– politologia, polityka, politologiczny, polityczny	<i>techn.</i>	– technologia, technika, techniczny
<i>pot.</i>	– potocznie, potoczny	<i>uczn.</i>	– uczniowski
<i>praw.</i>	– prawo, prawoznawstwo, prawniczy, prawoznawczy	<i>wulg.</i>	– wulgaryzm
<i>psych.</i>	– psychologia, psychologiczny	<i>zaw.</i>	– zawodowy
		<i>żart.</i>	– żartobliwie

Bibliografia

Słowniki

- ISJP – Mirosław Bańko, red. (2000), *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2.
- OJ UW – Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, *Słownik neologizmów polskich*, <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/czym-jest-sloownik-neologizmow-polskich/> [dostęp: październik–listopad 2023].
- SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, edycja internetowa, <https://sjp.pwn.pl/> [dostęp: październik 2023–luty 2024].
- Urban Dictionary*, Oxford Learner's Dictionaries, <https://www.urbandictionary.com> [dostęp: 29 grudnia 2023].
- USJP – Dubisz Stanisław, red. (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, Warszawa [dostęp: październik 2023–luty 2024].
- Wikisłownik*, wolny słownik wielojęzyczny, <https://tiny.pl/9pvp2> [dostęp: październik 2023–luty 2024].
- WSJP PAN – Żmigrodzki Piotr (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, Kraków, <http://www.wsjp.pl> [dostęp: październik 2023–luty 2024].

Literatura

- Atkins Beryll Sue, Rundell Michael (2008), *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, New York.

- Bajčetić Lenka, Declerck Thierry (2022), *Using Wiktionary to Create Specialized Lexical Resources and Datasets*, „Proceedings of the 13th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2022)”, Marseille, 20–25 June 2022, s. 3457–3460.
- Creese Sharon (2013), *Explore the Relationship between Language Change and Dictionary Compilation in the Age of the Collaborative Dictionary*, „Conference: eLex2013. Electronic Lexicography in the 21st Century: Thinking Outside the Paper”, Tallinn, <https://tiny.pl/1139zhdc> [14 lutego 2024].
- Creese Sharon (2017), *Lexicographical Explorations of Neologisms in the Digital Age. Tracking New Words Online and Comparing Wiktionary Entries with ‘Traditional’ Dictionary Representations* [praca doktorska], Coventry University, <https://tiny.pl/xwq8y9h3> [14 lutego 2024].
- Dróždź-Łuszczuk Katarzyna (2022), *Nowa leksyka języka polskiego – jej źródła i tendencje rozwoju (wybrane zagadnienia)*, „Poradnik Językowy”, nr 790, s. 71–88.
- Dubisz Stanisław (2017), *Przyszłość polszczyzny w XXI wieku*, w: *Językoznawcze studia polonistyczne (pisma wybrane, uzupełnione, zmienione)*, t. 5: *Współczesna polszczyzna ogólna*, Warszawa.
- Grzega Joachim, *From Coronaparty to Coronapaniek: Cross-Linguistic Critique of COVID-Related Contributions to Wiktionary*, „Language@Internet”, t. 19, s. 1–22.
- Markowski Andrzej (2012), *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa.
- Meyer Christian M., Gurevych Iryna (2012), *Wiktionary: A new rival for expert-built lexicons? Exploring the possibilities of collaborative lexicography*, w: *Electronic Lexicography*, red. Sylviane Granger, Magali Paquot, Oxford, November 2012, s. 259–291.
- Niekrewicz Agnieszka (2023), *Kwalifikatory w polskim Wikisłowniku*, „Język. Religia. Tożsamość”, nr 1 (27), s. 135–148.
- Sajous Franck, Hathout Nabil, Calderone Basilio (2014), *Ne jetons pas le Wiktionnaire avec l’oripeau du Web! Etudes et réalisations fondées sur le dictionnaire collaboratif*, „SHS Web of Conferences”, t. 8, s. 663–680.
- Sajous Franck, Josselin Amélie, Hathout Nabil (2018), *The Contemplarity of Crowdsourced Dictionaries and Professional Dictionaries viewed through the Filter of Neology*, „Journal in English Lexicology”, t. 12, s. 1–34.
- Sajous Franck (2022), *Using Wiktionary revision history to uncover lexical innovations related to topical events: Application to Covid-19 neologisms*, w: *Lexicography of Coronavirus-related Neologisms*, red. Annette Klosa-Kückelhaus, Ilan Kernerman, Berlin–Boston 2022, s. 275–306.
- Walczak Bogdan (2011), *Język wobec procesów globalizacji*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, Studia Linguistica VI, Folia 107.
- Wileczek Anna (2018), *Kod młodości. Młodomowa w aspektach społeczno-kulturowych*, Warszawa.

Wittgenstein Ludwig (2000), *Dociekania filozoficzne*, tłum. Bogusław Wolniewicz, Warszawa.

Wolfer Sascha, Muller-Spitzer Carolyn (2016), *How many people constitute a crowd and what do they do? Quantitative analyses of revisions in the English and German Wiktionary editions*, „Lexicos”, t. 26, s. 347–371.

dr hab. Agnieszka A. Niekrewicz, prof. AJP – Wydział Humanistyczny, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Zainteresowania naukowe: leksykografia, współczesna i historyczna leksykologia, pragmatyka językowa, najnowsza polszczyzna, komunikacja medialna.